

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ ФОРУМ ІСТОРИКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕПОЛІТИЗАЦІЇ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ У КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

UKRAINIAN-POLISH FORUM OF HISTORIANS AS A TOOL FOR DEPOLITIZATION OF HISTORICAL MEMORY IN THE CONTEXT OF THE STRATEGIC PARTNERSHIP BETWEEN UKRAINE AND POLAND

Присяжнюк Ю. І.,

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Козленко Д. О.,

*бакалавр
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Розглянуто функціонування Українсько-польського форуму істориків як інституційного механізму формування історичної пам'яті, що відіграє ключову роль у забезпеченні експертного діалогу та обміну архівними даними з метою деполітизації історичних подій і їх повернення до фахової інтерпретації, а також обґрунтовує, що на тлі збройної агресії Росії спільна історична спадщина має слугувати підґрунтям для зміцнення стратегічного партнерства між Україною та Польщею задля консолідації зусиль у протистоянні спільному ворогу. Основну увагу зосереджено на аналізі ролі Форуму як ключового механізму деполітизації історичного діалогу та його переведення у практичну площину – проведення пошуково-ексгумаційних робіт, забезпечення взаємного й гідного вшанування жертв. Результати дослідження продемонстрували, що діяльність Форуму сприяє формуванню спільної основи для розуміння Волинської трагедії, спрямовуючи політично орієнтоване трактування до фахового аналізу. Виявлено, що обмін архівними даними та їх спільне опрацювання, узгодження відповідних термінів та оперування об'єктивною джерельною базою є визначальними у контексті нейтралізації політичного чинника та формування солідарної історичної пам'яті. Зауважено, що інституціоналізація експертного історичного діалогу дозволяє відмежувати наукову аргументацію від політичної інструменталізації, запобігаючи спробам третіх сторін використовувати трагічні сторінки українсько-польської історії як важіль гібридного впливу. Подальше дослідження має сприяти консолідації зусиль України та Польщі у зміцненні стратегічного партнерства, зокрема шляхом деполітизації трагічних сторінок спільної історії, адже підтримка конструктивного діалогу, гармонізація підходів до трактування Волинської трагедії нівелює можливість використання Росією сторінок українсько-польської історії як інструменту дестабілізації європейської єдності.

Ключові слова: Українсько-польський форум істориків, деполітизація історії, історична пам'ять, стратегічне партнерство, культура пам'яті та діалогу, важіль гібридного впливу.

In the article, the author analyzes the functioning of the Ukrainian-Polish Historians' Forum as an institutional mechanism for shaping historical memory that plays a key role in ensuring expert dialogue and the exchange of archival data with the aim of depoliticizing historical events and returning them to scholarly interpretation. The author also argues that, in the context of Russia's armed aggression, the shared historical heritage should serve as a foundation for strengthening the strategic partnership between Ukraine and Poland in order to consolidate efforts in countering a common adversary. The main focus is placed on analyzing the role of the Forum as a key mechanism for the depoliticization of historical dialogue and its transition into a practical perspective – conducting search and exhumation work, ensuring mutual and dignified commemoration of the victims. The findings of the research indicate that the Forum's activities assist in establishing a common basis for comprehending the Volhynia tragedy, by shifting the emphasis from politically charged interpretations to an objective expert analysis. It is established that the exchange of archival materials and their collaborative analysis, the standardization of terminology, and the reliance on a rigorous evidentiary base are essential for mitigating political interference and consolidating a shared historical memory. The article concludes that the institutionalization of expert historical dialogue enables a clear demarcation between scholarly argumentation and political instrumentalization, thereby precluding attempts by third parties to exploit the tragic chapters of Ukrainian-Polish history as an instrument of hybrid impact. Further research may contribute to the consolidation of Ukraine's and Poland's efforts to strengthen the strategic partnership, particularly by depoliticising the tragic aspects of the shared history, as maintaining constructive dialogue and harmonising approaches to the interpretation of the Volhynia tragedy decreases Russian attempts to use historical issues as a tool to undermine European unity.

Key words: Ukrainian-Polish Forum of Historians, depoliticization of history, historical memory, strategic partnership, culture of memory and dialogue, hybrid leverage.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної збройної агресії Росії проти України українсько-польське партнерство набуває стратегічного характеру, що передбачає не лише поглиблення співпраці, але й водночас необхідність спільного вирішення чутливих питань історич-

ного минулого. У цьому контексті питання історичної пам'яті, зокрема щодо Волинської трагедії, потребує послідовного переведення у площину науково обґрунтованого діалогу та цілеспрямованої деполітизації. Трагічні сторінки українсько-польської історії залишаються предметом багатосторонніх дискусій, які нерідко виходять за межі фахового аналізу та слугують інструментом політично обумовлених інтерпретацій. Особливого значення набуває протидія спробам третіх сторін, насамперед Росії, використовувати історично чутливі питання як інструмент дестабілізації стратегічного партнерства України та Польщі, що вкотре підкреслює необхідність послідовної деполітизації історичного дискурсу та розвитку конструктивного експертного діалогу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасна історіографія Волинської трагедії характеризується широким різноманіттям дослідницьких підходів. Дослідження передумов конфлікту, зокрема через призму польської державної політики та радикалізації українського визвольного руху, представлено у працях В. В'ятровича, Б. Гудя та Р. Скакуна. Вагомий внесок у деконструкцію ідеологічних доктрин ОУН та розробку юридичних критеріїв оцінки подій належить І. Мотиці та Г. Грицюку. Аналіз меморіальних практик та трансформації національних наративів перебуває у фокусі уваги Г. Берендта та П. Гай-Нижника. Незважаючи на ґрунтовність даних праць, інституційна складова, а саме діяльність Українсько-польського форуму істориків як фахового майданчика деполітизації історичної пам'яті залишається частково висвітленою.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на широке наукове висвітлення українсько-польських відносин ХХ століття та детальне дослідження Волинської трагедії в українській та польській науковій літературі, інституційний аспект міждержавного історичного діалогу досі не отримав належного наукового обґрунтування. Зокрема, поза межами системного аналізу залишається діяльність Українсько-польського форуму істориків як фахового майданчика, покликаного перевести дискусію щодо трагічних сторінок спільної історії з політичної площини у наукову, а також сприяти узгодженню інтерпретаційних підходів і мінімізації конфліктного потенціалу. Недостатня увага до інституційного виміру ускладнює комплексне розуміння механізмів деполітизації історичної пам'яті та формування стійкого експертного діалогу між Україною та Польщею, що зумовлює необхідність його подальшого дослідження, особливо в контексті сучасних безпекових викликів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз діяльності Українсько-польського форуму істориків як інститу-

ційного механізму переведення дискусій навколо Волинської трагедії у наукову площину, а також оцінка його внеску у зміцнення стійкості стратегічної взаємодії між Україною та Польщею в умовах сучасних безпекових викликів.

Відповідно до поставленої мети визначено наступні завдання:

- дослідити основні механізми та напрями діяльності Українсько-польського форуму істориків;

- проаналізувати роль Форуму у процесі деполітизації історичної пам'яті та розвитку практичного співробітництва у сфері меморіалізації й пошуково-ексгумаційних робіт;

- обґрунтувати значення Форуму для зміцнення українсько-польського стратегічного партнерства та протидії деструктивному впливу зовнішніх акторів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Українсько-польський форум істориків є засадничим інституційним майданчиком, що слугує інструментом об'єктивного наукового дослідження, результати діяльності якого згодом трансформуються у дієві механізми міждержавного порозуміння [11].

Започаткування Форуму у листопаді 2015 року в межах спільної українсько-польської ініціативи було зумовлене необхідністю налагодження фахового історичного діалогу, що засвідчило перехід до професійного трактування та верифікації складних питань спільного минулого у ХХ столітті, зокрема польсько-українських відносин часів Другої світової війни та перших років по її завершенні. "Володимир В'ятрович, голова Українського інституту національної пам'яті упродовж 2014-2019 років, охарактеризував відновлення співпраці як один з ключових міжнародних напрямків роботи Інституту: "У зв'язку із зміною політичної ситуації в Україні після Революції Гідності, виникли реальні передумови для встановлення співробітництва між Українським інститутом національної пам'яті та Інститутом національної пам'яті Польщі (Instytut Pamięci Narodowej). Україна і Польща мають чимало сторінок історії, які потрібно переосмислити. У ці складні часи необхідне примирення у складних сторінках історії та єднання у питаннях, які стосуються нашого майбутнього" [6].

Колишній віце-голова Інституту національної пам'яті Польщі Павел Укельський відзначив: "у Польщі є багато проявів підтримки і симпатії українському народові, який бореться за свободу і територіальну єдність України, тому це добрий момент, щоб обговорити найгостріші теми, оскільки більш сприятливої атмосфери не було і може не бути" [7].

У 2015 році (2-4 листопада) у Києві було проведено перше засідання Українсько-польського

форуму істориків, яке стало відновленням двостороннього історичного діалогу між Інститутом національної пам'яті Польщі та Українським інститутом національної пам'яті. Під час зустрічі було визначено організаційні засади та основні напрями діяльності Форуму, встановлено хронологічний фокус досліджень – 1939-1947 роки, а також погоджено кількісний склад учасників (12 осіб) та затверджено співголів національних груп – професора Юрія Шаповала та професора Вальдемара Рецмера [12].

Як наголошував Ю. Шаповал, “Ми перебуваємо між історією і політикою, точніше – між історією та політикою пам'яті, коли ж у соціумі гостро стикаються різноспрямовані інтереси та вирують навколо політичні пристрасті, політика пам'яті здатна перетворитися на небезпечне знаряддя маніпулювання масовою свідомістю” [9]. Таким чином, під час першого засідання було закладено основу для подальшого розвитку сталого фахового історичного діалогу.

Друге засідання Польсько-українського форуму істориків відбулося 14-15 березня 2016 року у Варшаві, основну увагу було зосереджено на діяльності польського й українського підпілля на території Західної України в період Другої світової війни. Важливим елементом цієї зустрічі стало надання Українським інститутом національної пам'яті польським колегам копій десяти томів архівних матеріалів СБУ щодо діяльності Вацлава Копісто у 1940-х роках, цей крок засвідчив прояв відкритості джерел, взаємної поваги та наукової доброчесності у даному діалозі [13].

Третє засідання відповідно до принципу черговості відбулося у Києві, сторони зосередилися на розбіжностях у трактуванні подій 1943-1945 років, зокрема щодо їх історико-правової кваліфікації: “Найбільша розбіжність між нами полягає у тому, як ми сприймаємо те, що сталося на Волині у 1943 році. Польська сторона вважає, що це був геноцид, українська сторона має інший підхід”, – зазначив заступник президента Польського інституту національної пам'яті доктор Матеуш Шпитма. Практичним результатом третього засідання стали домовленості про обмін історичними виставками та підготовку спільного видання напрацьованих матеріалів, це свідчило про послідовний перехід від дискусій до стійких механізмів історичного порозуміння [13].

Основним предметом обговорення під час чергового (4) засідання постало національне питання у засадах та ідеологічних концепціях українського й польського підпілля. Продовженням діалогу став 5-ий Форум у Черкасах, під час якого увагу було зосереджено на подіях 1942-1944 років на Холмщині та у Східно-Люблінському регіоні, адже відповідне поглиблення дослідження локальних вимірів Волинської трагедії є переду-

мовою формування виважених підходів до тлумачення.

Таким чином, діяльність Форуму зосереджується на трьох ключових, взаємопов'язаних напрямках. По-перше, науково-дослідницький вимір, що охоплює спільне опрацювання архівних матеріалів, аналіз достовірності джерел, зіставлення трактувань, а також узгодження єдиної термінології [9]. По-друге, меморіальний, який передбачає налагодження двосторонньої координації щодо проведення пошукових та ексгумаційних робіт, напрацювання спільних концепцій вшанування пам'яті жертв, конструювання культури пам'яті про спільну трагедію [8].

По-третє, суспільно-інформаційний, що спрямований на формування спільного простору для історичної пам'яті між українським та польським суспільствами, подолання укорінених упереджень, невід'ємною складовою цього напрямку є протидія спробам третіх сторін, зокрема РФ, використовувати історичні події як інструмент розпалювання ворожнечі, суспільного розколу, руйнування європейської єдності та дестабілізації українсько-польського партнерства [10].

У 2017 році функціонування Форуму було призупинено через комплекс політичних та правових суперечок: ухвалення поправок до Закону про Інститут національної пам'яті Польщі, що передбачало кримінальну відповідальність за заперечення “злочинів українських націоналістів”, запровадження мораторію на проведення польськими фахівцями пошукових та ексгумаційних робіт на території України, посилення політичного тиску [2].

Ініціатива МЗС України щодо відновлення діяльності Форуму у червні 2025 року є вагомим кроком у напрямку деполітизації історичного діалогу, виявом взаємного прагнення до об'єктивного наукового пізнання та поваги до пам'яті обох сторін [3].

Аналіз результатів попередньої діяльності Форуму дає підстави стверджувати, що саме тоді, коли діалог переходить з наукового у політично-публічний простір, він втрачає конструктивний характер, стаючи об'єктом маніпуляцій, як з внутрішньополітичних міркувань, так і під зовнішнім впливом третіх сторін [1].

Ефективність діяльності Українсько-польського форуму істориків доцільно простежувати у двох взаємопов'язаних аналітичних площинах: науково-дослідній, що стосується опрацювання джерельної бази, та суспільно-політичній, яка визначає вплив цих напрацювань на міждержавні відносини та формування культури діалогу та примирення.

Ключовим структурним досягненням Форуму є формування стійкого міжінституційного механізму, здатного зберігати наукову об'єктивність,

попри вплив політичних чинників, дезінформаційних та дестабілізаційних кампаній. Проте першочергово він слугує цінним майданчиком для порозуміння, у межах якого завдяки узгодженню позицій формується якісно нова культура пам'яті та діалогу, вільна від взаємних звинувачень, національних упереджень та односторонніх інтерпретацій. Підтримка даного діалогу – це спільне прагнення до істини, довіри та взаємоповаги та, водночас вагомий внесок у формування культури пам'яті.

Одним з найбільш чутливих аспектів даного діалогу залишається питання пошуково-ексгумаційних робіт. Аналіз динаміки впродовж 2015-2025 рр. свідчить про послідовний перехід від інструменталізації у політичних цілях до належного вшанування загиблих. Перші офіційні пошуково-ексгумаційні роботи розпочалися на початку 1990-х років, зокрема у 1992 році в селах Острівки та Воля Островецька під керівництвом Леона Попека. Зокрема, у серпні 2011 року під час спільної експедиції було виявлено останки близько 250 осіб у масових похованнях, що стало одним із найбільш масштабних результатів польових досліджень того періоду. [4]

Важливим аспектом діяльності у цьому напрямку є розробка та впровадження сучасних форм меморіалізації місць пам'яті, що необхідним для формування взаємної культури пам'яті в обох суспільствах [8]. Таким чином, спостерігаємо, що заміна політичних маніпуляцій професійними архівно-археологічними дослідженнями перетворює процес вшанування жертв з джерела звинувачень на спільний етичний обов'язок.

В умовах повномасштабної російської агресії зниження конфронтаційності публічної риторики є стратегічною необхідністю політичної та безпекової консолідації. Важливо усвідомлювати, що Росія системно використовує дискусії довкола Волинської трагедії як інструмент гібридної агресії, стимулюючи радикалізацію суспільств з першочерговою метою – зруйнувати європейську єдність.

Функціонування Форуму як постійного майданчика діалогу дозволяє запобігати численним російським дезінформаційним кампаніям та зміцнювати стійкість суспільства перед сучасними загрозами. Завдяки поширенню цілісної та достовірної інфор-

мації у широкий суспільний дискурс, створюється певний “інтелектуальний бар'єр”, який позбавляє маніпулятивні наративи щодо Волинської трагедії їхньої переконливості. Адже суспільство, яке має доступ до повної, науково обґрунтованої інформації, є значно менш вразливим до зовнішнього дезінформаційного впливу [5, 10].

Водночас особливого значення набуває формування культури пам'яті в українському та польському суспільстві. Культура пам'яті не обов'язково має передбачати повну уніфікацію історичних інтерпретацій, але обов'язково повинна ґрунтуватися на принципах взаємоповаги, визнання чутливості теми та готовності до конструктивного діалогу. У поєднанні з багаторівневими розумінням – на рівні політичних еліт, експертного середовища, громадянського суспільства, відповідна культура зміцнюватиме фундамент стратегічного партнерства між Україною та Польщею [3].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Трагічні сторінки спільної історії у широкому хронологічному контексті 1939-1947 років є трагедією двох народів, саме тому першочерговим обов'язком обох сторін має бути – забезпечення стійкого, відповідального та виваженого історичного діалогу, вільного від політизації та односторонніх інтерпретацій, заради збереження єдності у захисті європейських цінностей та свободи.

Зрештою, перехід від упереджень, суперечок та односторонніх наративів до взаємоповаги, довіри та спільної культури пам'яті стає основою стратегічного партнерства, у межах якого розуміння нагальних загроз є значно сильнішим за будь-які маніпуляції спільним минулим. Подальші дослідження доцільно зосередити на комплексному аналізі практичних результатів діяльності Українсько-польського форуму істориків, зокрема впливу спільних меморіальних заходів і пошуково-ексгумаційних робіт на стан українсько-польських відносин, а також ролі фахового конструктивного діалогу у протидії гібридним загрозам, дезінформаційним кампаніям з метою зміцнення стратегічного партнерства між Україною та Польщею, європейської єдності та стійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волинська трагедія: як події 80-ої давнини впливають на польсько-українські відносини. Свідомі. 2023. 11 липня. URL: <https://svidomi.in.ua/page/volynska-trahediia-iaak-podii-80-oi-davnyuny-vplyvaiut-na-polsko-ukrainski-vidnosyny>
2. Волинь: чому про історію заговорили знову і чи можливе примирення Польщі та України. BBC NEWS Україна. 2025. 17 січня. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cd6408pvn7lo>
3. Заява Міністерства закордонних справ України щодо трагічної сторінки в історії українсько-польських відносин. 2025. 10 липня. URL: <https://mfa.gov.ua/en/news/zayava-mzs-shchodo-tragichnih-storinok-v-istoriyi-ukrayinsko-polskih-vidnosin>
4. Знайдено останки понад 200 жертв УПА. польське радіо. 2011. 15 серпня. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2011/08/15/52280/>

5. Історик Богдан Гудь. Суперечки про “геноцид” на Волині вигідні Росії. Історична правда. 2013. 19 червня. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2013/06/19/126446/>
6. Стартувала робота української та польської груп Форуму діалогу істориків. Український погляд. 2015. 17 вересня. URL: https://ukrpohliad.org/news/startovala-robotu-ukrayinskoyi-ta-polskoyi-grup-forumu-dialogu-istorykiv.html?utm_source
7. У Києві презентували перші результати діяльності Українсько-польського форуму істориків. URL: <https://www.polukr.net/uk/blog/2015/11/u-kyevi-prezentuvaly-pershi-rezultaty-diyalnosti-ukrainsko-polskogo-forumu-istorykiv/>
8. Форми меморіалізації визначних місць пам’яті. Історична правда. 2022. 18 листопада. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/11/18/162060/>
9. Ю. Шаповал. Науково-методичні засади діяльності Українсько-польського форуму істориків: виступ на 1-му Українсько-польському форумі істориків Київ. 2015. 3 листопада. с. 1-6.
10. How Kremlin propaganda is trying to turn Poland against Ukraine. Propa STOP. 2024. 20 червня. URL: <https://www.propastop.org/en/2024/06/20/how-kremlin-propaganda-is-trying-to-turn-poland-against-ukraine/>
11. Kyrylo Mieliekiestsev. On the Ukrainian-Polish Forum of Historians and Related Insights on Policy Making and International Relations in Central and Eastern Europe. *Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe* 2022. URL: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/uploads/periodicals/pomi/04/pomi411.pdf>
12. Pierwsze obrady Polsko-Ukraińskiego Forum Historyków – Kijów. Instytut Pamięci Narodowej (archiwum). 2015. 2-4 listopada. URL: <https://archiwum.ipn.gov.pl/pl/nauka/polsko-ukrainskie-forum/24523,Pierwsze-obrady-Polsko-Ukrainskiego-Forum-Historykow-Kijow-24-listopada-2015.html>
13. Polsko-Ukraińskie Forum Historyków. Instytut Pamięci Narodowej (archiwum). 2016. 15 marca. URL: <https://archiwum.ipn.gov.pl/pl/nauka/polsko-ukrainskie-forum/37050,III-Polsko-Ukrainskie-Forum-Historykow-Kijow-2427-pazdziernika-2016.html>